

SZKÍTAKORI SÍR TARPÁN

(Szabolcs-Szatmár megye)

Egy 1964 júliusában végzett leletmentésről a vásárosnaményi múzeum az alábbi feljegyzést őrzi: „Egy sorban három kis domb van a tarpai határ Hete felőli részén. Szántáskor égett csontok, edénytöredékek, egy rozsdás vasdárdahegy(?), bronzlemezek kerültek elő”. A szántás égett temetkezés maradványait fordította ki. A leletmentést végző Csiszár Árpád múzeumvezető közlése szerint az alább ismertetendő leletek az egyik dombból kerültek elő¹. A leletek leírását a következőkben adjuk:

1. Bronzphalera (XXI. t. 1a-b). Leltári száma 65.14.35. Lapja kerek, lapos korong, átmérője 5,2 cm. Hátlapjára a felerősítést szolgáló bronzhenger van forrasztva, amelyet négy szimmetrikusan elhelyezett lyuk tör át. A henger felső nyílása hossznegyszög alakú (XXI. t. 1b). A phalera ez utóbbi tagjának részleteit a XXI. t. 3a-b. ábra szemlélteti. A henger alakú rész magassága kb. 1,1 cm, átmérője 1,9 × 2 cm. – 2–3. Két ugyanilyen típusú bronzphalera igen rongált állapotban (XXI. t. 2 a-b, 4). Leltári számuk: 65.14.36–37. Hátlapjukon a felerősítést szolgáló, imént ismertetett áttört tag szintén megvan. – 4. Vastárgy, az ismertetett feljegyzés kérdőjellel dárdahegyet említ. Valójában nem dárdahegy, hanem a jellegzetes szkíta rövid tőr, az akinakes egy rozsdától éstalan égéstől erősen rongált példánya (XXI. t. 5). Világosan felismerhető, a talán ovális metszetű markolat és a szív alakú markolatvédő, amely itt valószínűleg a rozsdásodás miatt inkább kerek lemeznek látszik. Sajnos a pengének nem maradtak meg a részei, s így nem állapíthatjuk meg, hogy az egy, vagy kétélű változatok körébe tartozik-e? A megmaradt részek méretei: a markolat hossza 8 cm, a markolatvédő átmérői: 4 × 5,4 cm.

Az összegyűjtött jellegzetesebb cserepekről elsőnek azt jegyezhetjük meg, hogy valamennyi szabad kézzel készült és durva anyagú. Ami a formájukat illeti az alábbiakat lehet mondani: 1. Barna színű edény kihajló peremrésze (XXII. t. 1; ltsz. 65.14.26). – 2. Barna színű edény kihajló peremrésze (XXII. t. 2; 65.14.26). – 3. Fekete színű edény enyhén behajló peremrésze, talán hordóformájú urna pereme (XXII. t. 3; 65.14.31). – 4. Belül fekete, kívül szürkés tál oldaltöredéke, a behajló peremmel (XXII. t. 4; 65.14.15). – 5. Barna(?) színű tál oldalrész a behajló peremmel (XXII. t. 5; 65.14.8). 10. Még egy további edényperemtöredék tartozott valószínűleg egy hordóformájú urnához.

Ha a bemutatott leletek elemzésére kívánunk vállalkozni elsőnek a cseréptöredékekről kell szólni. A behúzott peremű tálak korong nélkül készített változatai a bronzkor végétől kezdve ismerősök a Kárpát-medencén

¹ A felvilágosításokat és a leletnek közlésre való átengedését Csiszár Árpád múzeumvezetőnek ezen a helyen is köszönöm.

belül is. Díszítetlen (síkozás, vagy turbántekeres dísz nélkül) példányok különösen a Hallstatt D periódusban és már a Hallstatt C-ben is szép számmal találhatók. A hordóformájú fazekak, urnák Északkelet-Magyarország szkítakori sírjainak talán legjellemzőbb mellékletei. Igaz, hogy ez urnák perem alatti részét legtöbbször tagolt agyagszalagok díszítik és ez a díszítés a tarpai töredékeken nem jelentkezik. Valószínűleg amiatt, mivel az előkerült peremrészek kisméretűek és szinte csak közvetlen a nyakhajlás fölötti edényrészből valók. Végül az eddig nem említett két töredék (XXII. t. 1—2) valószínűleg a kihajló peremű, kissé öblösödő edényhez, vagy edényekhez tartoztak. Északkelet-Magyarország szkítakori emlékanyagából ez a típus sem hiányzik, ha nem is olyan gyakori, mint pl. az imént említett hordóformájú urnatípus.

Sajnos máig közöletlen az a hatalmas szkítakori emlékanyag, amelyet a nyíregyházi Jósza András múzeum őriz Nyíregyházáról, illetve a Nyírség területéről. A leletek legnagyobb része temetőkből, gyakran egyes sírokból való és óriási többségét a keramikus anyag teszi ki. Nem vizsgáltuk eddig meg rendszeresen hazai szkítakorunk keramikáját típusainak eredete szempontjából. Ez okból lelőhelyünk edénytöredékeiből messzebb vezető megállapításokat nem tehetünk. Elég ha arra utalunk, hogy a jelzett edényformák a terület szkítakori keramikájába beleillenek.

A bemutatott síregyüttes talán legjellegzetesebb lelete a XXI. t. 5. ábrán bemutatott vastór töredék, egy szkíta rövid tőr (akinakes) maradványa. Sajnos nem egészben került a múzeum gyűjteményébe, de az így is megfigyelhető jellemző vonásai alapján kulturális és kronológiai helyzete nem kétséges. A Kárpátmedencén belül Tarpa a 33. lelőhelye a szkítakori töröknek, s a 36. példány². Északkeletmagyarországon sem áll egyedül, hiszen a nyíregyházi Jósza András múzeum őriz egy egyelű példányt (eddig közöletlen) Tiszadobról, egy másikat (kételű) Tiszaberczelről.³ Egy további kételű példányt őriz a Magyar Nemzeti Múzeum Timárról, amelynek ismertetését Lengyel Irina tollából a közel jövőben várhatjuk. Az egykori Bereg megyéből (Kárpátukrajna) még Hampel József közölt egy ide tartozó kételű tört.⁴ A fegyvertípus szoros kapcsolatai a Szovjetunió szkíta kultúrájával sem az eredet, sem a kronológiai helyzet kérdésében nem hagynak kétséget.

Végül foglalkoznunk kell a sírlelet phaleráival (XXI. t. 1—2, 4). Bizonyosra vehetjük, hogy lószerszám felszerelés részei. Erre vallanak a darabok méretei és ezt igazolja számuk is. Szentes—Vekerzugon a 139. lósr szerszámkészletéhez is három phalera tartozott.⁵ Figyelemreméltó azonban, hogy a phaleráknak a tarpai leletben megismert típusa hazai szkítakori kultúránkban nem szerepel. Az ártándi lelet phaleráival kapcsolatban megállapíthattuk, hogy az Ártádon is megtalált egyfülű phalerák (I. típus) fő elterjedési terüle-

² A hazai szkíta törökről készült utolsó összesítést lásd *Párducz M.*: Szkítakori leletek Heves megyében c. cikkben. Megjelenik az Egri Dobó István Múzeum soron levő évkönyvében.

³ *Nagy Géza*: A berezeli (Szaboles m.) szkíta lelet. Arch. Ért. 35 (1915) 135—136., 135. 1. ábra.

⁴ *Hampel József*: Skythiai emlékek Magyarországon. Arch. Ért. 13 (1893) 385—407., 387. 1. 2. ábra.

⁵ *M. Párducz*: Le Cimetiere Hallstattien de Szentes-Vekerzug. Acta Arch. Hung. 2 (1952), 143—169 (a továbbiakban Párducz-Vekerzug); *ua.*: Le Cimetiere Hallstattien de Szentes-Vekerzug III. Acta Arch. Hung. 6 (1955), 1—18 (a továbbiakban Párducz-Vekerzug III). — Párducz-Vekerzug III, 9.

te Erdély és Erdélynek az Alfölddel érintkező peremterülete (a Partium). A II. típus, amelyet az jellemez, hogy hátlapján páros fület alkalmaztak, megtalálható az Alföldön, szinte az egész szkítakori kultúra területén. A III. típust csak négy példány képviseli, ez keresztformájú.⁶ Megtalálható Erdélyben és az Alföldön egyaránt.

Érdekes másrészt, hogy Északkeletmagyarországon phaleraletünk eddig nem volt. Illetve közöltünk egy példányt a Nyíregyháza-Pazonyi utcai temetőből, sajnos az előfordulás körülményeinek ismerete nélkül.⁷ Méretei (átmérője 2,6 cm) ugyan nem zárják ki phaleraszerű alkalmazását, de nem is kívánják ezt szükségszerűen. Ruhán alkalmazott gomb is lehetett. Jellemzője a szíjelosztóként szereplő, hátlapjára forrasztott négy függőleges pálcikatag, amelyeket keretszerű karika zár le. Tehát ugyanazt az alaptípust képviseli, mint a tarpai példányok. Az utóbbiaknál talán a phaleraák szíjelosztó tagja tömörebb, inkább hengerformájú rész, amelyet négy lyuk tör át. Természetesen merészség lenne ma azt állítani, hogy Északkeletmagyarország szkítakori kultúrája a jellegzetes temetkezési szokások mellett (az alábbiakban erre is rátérünk) a phaleraák tekintetében is egyéni vonásokat mutat fel. A lehetősége ennek azonban megvan.

Ami a típus eredetét illeti, előzményeit a helyi Hallstatt C kultúrában fellelhetjük. A Gallus Sándor által ismertett füzesabonyi temető I. és III. sírja öt, illetve négy phalerajának szíjelosztó részei egészen bizonyosan ehhez a típushoz tartoznak.⁸ Csupán e phaleraák formája tér el, amennyiben enyhén kúposak, illetve gömbszeletformájúak. Megtaláljuk ezt a phaleraformát a szandai, az ugrai raktárleletekben, továbbá a kisköszegi lelet tárgyai között is⁹. Nyilván növelni lehetne az itt említhető megfelelő formájú példányok számát, de az eddigiek is elegendőek annak bizonyítására, hogy Magyarország területén e phalera típus előzményei kétségtelenül megvannak, s helyi műhelyben, vagy műhelyekben való készítésüknek akadálya nem lehetett.

A tarpai lelet korának meghatározása nem könnyű. A bemutatott cseréptöredékek olyan edényformákra utalnak, amelyek a vaskor elején, sőt a későbronzkor idején sem szokatlanok. Legfeljebb amiatt gondolhatunk a szkítakorra, vagy a szkítakort közvetlenül megelőző időszakra, mivel a három edénytípus (behajló peremű tál, hordóformájú és kihajló peremű edények, úrnák) feltehetően egyetlen leletegyüttesben kerültek napvilágra. Ez ugyanis a szkítakori temetkezésekben ezen a területen gyakori jelenség. A phaleraáknak a tarpaiakkal csaknem azonos példányait zárt Hallstatt C korú sírokból és ugyanilyen korú raktárleletekből említettük. Az egyetlen nyíregyházi példány (Pazonyi utca) környezetéből szkítakori leleteket ismerünk ugyan, de a szóbanforgó phalera előfordulási körülményei ismeretlenek. Emiatt a phaleraának a szkítakori leletekkel való kapcsolatát nem lehet bizonyítottan tekinteni. Ezért e tárgy korhatározó értéke a szkítakor szempontjából nem megnyugtató. Legtöbbet mond a vastőr anyaga, de formája miatt is. Mint láttuk szűkebb területünkön további négy példányról van tudomá-

⁶ *M. Párducz*: Graves from the Scythian Age at Ártánd. *Acta Arch. Hung.* 17 (1965) 137—231, 179—180.

⁷ *Párducz-Vekerzug* LXVIII. t. 1a—b.

⁸ *S. Gallus—T. Horváth*: Un peuple cavalier préscythique en Hongrie. *DissPann. Ser. II* No 9 (1939) I. t. 3—7, II. t. 4—7.

⁹ *S. Gallus—T. Horváth*, i. m. X. t. 10—11, talán ide tartoznak a X. t. 5—7, 9. ábrák példányai is; XVI. t. 8—9; LIV. t. 3—4, 9.

sunk. Ezek időrendi helyzete nem kétséges, a szkíta korba tartoznak. Úgy gondoljuk, hogy ennek alapján a leletet a legnagyobb valószínűséggel szkítakorinak határozhatjuk meg (i.e. 550—300).

További megfontolás is a szkítakorra mutat. Ugyanis a füzesabonyi I. és III. sírokban talált phalerák hanyattfekvő, nyújtott helyzetű csontvázak mellől valók. Ezzel szemben Tarpán, mint láttuk a hamvasztásos temetkezés valamelyik változatára (urnás, szórthamvas) kell gondolnunk. A Hallstatt B legvégére és a Hallstatt C-re helyezhető füzesabonyi temető nem áll egyedül a korszak emlékei között. Épen Északkeletmagyarországra Patek Erzsébet állította össze legutóbb azon lelőhelyek jegyzékét, amelyek ehhez a körhöz tartoznak. Ez az ún. Mezőcsáti csoport, amelynek leletei részben keleti befolyás érvényesülését is mutatják. Egyebek mellett jellemző reájuk a nyújtott csontvázas temetkezések túlsúlya.¹⁰

Ezzel szemben Tarpa egy olyan földrajzi régióba tartozik, amelyben a szkítakor idején a hamvasztásos temetkezés (urnás, szórthamvas egyaránt) uralkodó. Úgy tűnik, hogy ez a régió a Nyírmártonfalvát, Nyíregyházát, Tiszalökött összekötő vonaltól északkeletre eső területet foglalja magába. Ezen a területen eddig egyetlen ebből a korból származó (szkítakor) csontvázás temetkezést sem ismerünk. Sajnos egyetlen olyan lelőhelyünk sincs ezen a vidéken, amelyet szakértő kezek megfelelő módon tártak volna fel. Ilyen lelőhelyek lehettek volna: Tiszaeszlár, Tiszabercel, Kótaj, Nagyhalász, Nyíregyháza több temetővel (a Hunyadi utcában egyetlen csontvázás sír, de nem bizonyos, hogy ez szkítakori), Tiszalök, Nyírmártonfalva stb. Így arra sem kaphatunk egyelőre választ, hogy a területen a szórthamvas és urnás temetkezések százalékosan hogyan oszlanak meg és egyáltalán a temetkezéseket milyen szokások kísérik. De az elmondottak nézetünk szerint így is a tarpai sír szkítakori jellegét erősítik meg.

Ez a terület az, amely a szomszédos kárpátukrajnai Kustánfalvi kultúrával a legtöbb kapcsolatot mutatja. Ezt elsősorban a rokon, sokszor azonos formájú edények épen úgy elárulják, mint az a megfigyelés, hogy e terület szkítakori temetkezései a jellegzetes szkíta tárgyak szempontjából elég szegényesek. Bizonyos határig ez áll a Nyírség területére is. Egyaránt uralkodó Kustánfalván is a szórthamvas és urnás temetkezés még pedig gyakran mindkettő egy halmon belül. A halmos temetkezés a Kustánfalvi kultúra fő jellemzői közé tartozik.

A Nyírségben a halmok nyomát eddig kimutatni nem tudtuk. A kustánfalvihoz hasonló földből (illetve a Nyírségben homokból) emelt alacsony halmokat a talaj mezőgazdasági művelése már régen eltüntethette. De homokos területen a szél által mozgatott kötetlen homok el is boríthatta azokat. Sajnos a hiteles feltárások hiánya miatt azt sem állíthatjuk egyelőre, hogy nyírségi lelőhelyeinken megvoltak e azok a sírcsoportok, amelyek egy-egy nagyobb kustánfalvi halom alatt (pl. a III. halomban) találhatóak voltak.¹¹ A tarpai halomsír, illetve esetleg sírok felbukkanása tehát az elmondottak miatt is jelentős. Feltárásuk a jelzett problémák miatt is igen fontos feladat. Kustánfalváról a halmok szerkezetét, bennük a sírok elrendezését jól ismerjük. Tarpáról ilyen adataink ezidőszert nem állanak rendelkezésünkre, emiatt a párhuzamosítás ebből a szempontból nem lehetséges.

¹⁰ E. Patek: Präskythische Gräber in Ostungarn. MFMÉ 1966—1967 (1968) 2. 101—107

¹¹ J. Böhm—J. Jankovitch: Skythen in Karpatho-Russland. Praha 1936. 36.

Meg lehet azonban azt említeni, hogy a Kustánfalvi kultúra területén és a Nyírség szóbanforgó vidékén a szabadkézzel készített keramika több azonos típusa jelentkezik. Ilyenek pl. a hordóformájú és csonkakúpos urnák, magasfülű bögrék, behúzott peremű tálak. Alapvető különbség a két terület között azonban (legalább is az eddig közölt anyag alapján), hogy a Nyírség területén a korongon készült magasfülű bögre és tál általánosan elterjedt, viszont a kustánfalvi temetőben és a Kustánfalvi kultúra területén e típusokat nem találjuk és itt a korongolás technikája a szkítakor idején csaknem teljesen ismeretlen. Igen tanulságosan támasztja alá ezt a megállapítást az a bögre típus, amelynek füle a bögre vállára van helyezve. Nyíregyháza-Közvágóhídról mutathatjuk be e forma korongolt példányait (XXIII. t. 1—2; ltsz. 64.989.1 és 62.80.51), sűrű szürke színűek. A kustánfalvi XIII. halomból ismerjük a típus szabadkézzel készített megfelelőit (XXIII. t. 4—5).

Igen szórványosan találkozunk e bögrétípussal az Alföldi szkítakori kultúra nyugatibb lelőhelyein is. Így Tápiószelén a 93. sírból és a temető területéről szórványból,¹² a Szentés-vekerzugi temető 121. sírjából¹³ ismerünk eléggé hasonló bögréket. Merhart ezt az ún. „Wasserkrug” típusú Középitália és az Alpoktól északra fekvő terület közötti kapcsolatot jó bizonyítéknak tartotta. Néhány középitáliai példány, pl. Novilarából és Terniből valók¹⁴ az alkalmazott díszítésektől eltekintve forma szempontjából a mi szkítakori példányainknak jó megfelelői. Kor és terület szempontjából összekötő kapcsolatként mi csak a dályai és jezerinei két füles korsóra utalunk¹⁵ annak valószínűsítésére, hogy szkítakori példányaink eredetét is talán valahol az északalpesi területek későbronz, illetve koravaskorában kereshetjük. Patek Erzsébet a neszmélyi temető anyagából (Hallstatt A 2) szélesszájú, magas, csaknem hengeres nyakú vizeskorsókra utal a típussal kapcsolatban, amelyek azonban szerinte inkább csehszlovákiai összeköttetésekre mutatnak és ott a Fiala—Lausitzi kultúra körében otthonosak.¹⁶

Az említett durva anyagú csonkakúpformájú urnák egy példányát Nyíregyháza-Közvágóhídról mutatjuk be (XXIII. t. 7; ltsz. III. 20). A megfelelő kustánfalvi példányt a VII. halomból idézhetjük (XXIII. t. 8). A két terület (Kárpátukrajna és a Nyírség északkeleti fele) edénművességének összehasonlítását még lehetne folytatni, de itt ez nem feladatunk. A sok tanulsággal biztató vizsgálatokat a Kárpátmedence egész területére kiterjedően a közel jövőben szeretnénk elvégezni. Hogy ettől mit várhatunk azt az imént említett „Wasserkrug”-ok példája is mutatja.

Korábban már állítottuk, hogy a hazai szkítakori kultúra Nyírségi csoportja, elsősorban a területén uralkodónak tűnő hamvasztásos temetkezési szokás miatt, a Kustánfalvi kultúra körébe tartozik.¹⁷ Mostani alkalommal meghúztuk a Nyírségi csoport északnyugat-délkeleti irányú, az Alföld felé eső határvonalát. Ez mai adataink alapján elég határozottnak látszik. De mi

¹² *M. Párducz*: The Seythian Age Cemetery at Tápiószele. Acta Arch. Hung. 18 (1966) XXVIII. t. 15 és XXXII. t. 9.

¹³ *Párducz-Vekerzug*, III, XII. t. 9.

¹⁴ *G. Merhart*: Donauländische Beziehungen der früheisenzeitlichen Kulturen Mittelitaliens. Bonner Jahrbücher 147 (1942) 1—90, 8. t. 4 és 7.

¹⁵ *G. Merhart*, i. m., 8. t. 14, 16.

¹⁶ *E. Patek*: Die Siedlung und das Gräberfeld von Neszmély. Acta Arch. Hung. 13 (1961) 33—82, 72—73.

¹⁷ *Párducz M.*: Szkíta tükrök a Kárpátmedencében. Arch. Ért. 85 (1958) 58—64, 63.

a helyzet a Tisza jobb partján, a Tisza, Hernád, Sajó torkolatvidéke közötti területen?

Erről a vidékről ezidőszercint egyetlen olyan leletünk sincsen, amely az itteni szkítakori lelőhelyek jellegéről, a temetkezési szokások szempontjából felvilágosítást nyújthatna. Nem tartjuk azonban lehetetlennek, hogy ez a terület is a Kustánfalvi kultúra befolyási övezetébe tartozik. A Kustánfalvi kultúra nyírségi típusú csoportjának (korongolt keramikával) e pillanatban ismert legészakibb pontja Michalovce (Kosice körzetében), ahonnan Z. Čilinska közölt leleteket. A lelőhely jellegének meghatározásával egyetértünk, a leletek korhatározásával azonban nem. Ezek a nyírségi leletek zömével tartozhatnak egy időbe (VI—V. század i. e.).¹⁸

A területi kiterjedés szempontjából érdemi megkülönös figyelmünket a Patay Pál által feltárt és ismertetett alsótelekesi temető.¹⁹ Mindenekelőtt hivatkozhatunk itt a kustánfalvi és alsótelekesi temetők kerámiája között meglevő, már Patay Pál által is jelzett rokonságra. Az alsótelekesi „kakastaréjos” fülű bögre (XXIII. t. 3) hasonmása megvan Kustánfalván is (XXIII. t. 6; III. halomban). Kétségtelen azonban, hogy a „kakastaréjos” fül Alsótelekesen kifejezettebb.

Az összehasonlítás szempontjából azonban többet mondónak látszik Pataynak az a megfigyelése, hogy Alsótelekesen halmokat ugyan nem észlelt, de a sírok, sőt egy sírsoport is kővel, köréteggel volt fedve. Patay ezt a megfigyelését a kustánfalvi temetővel való összehasonlítás szempontjából nem értékelte, mi azonban úgy véljük erre nyugodtan gondolhatunk. Az annak idején is feltehetően igen vékony humuszréteg (ma néha csak 5 cm) a földdel is fedett halmok hiányát eléggé indokolja. A kővel való sírfedés ilyen körülmények között a földből emelt halommal rokon jelenségnek tekinthetjük. Az alsótelekesi 4. sír, illetve sírsoport méretei: 6 × 3 m, megközelíti néhány kustánfalvi halom méreteit, ha nem is kerek, hanem ovális formájú.²⁰ Ilyen formájúak Kustánfalván is vannak, s ezt a szerzők a talajfelszín morfológiai egyenetlenségével magyarázzák.²¹

A keramika közötti fentebb hivatkozott hasonlóságokat, sőt néha egyezéseket, továbbá a sírsoportban való temetkezés szokásának fellépését a Kustánfalvi kultúra befolyására vezetnénk vissza. Abban nem mernénk dönteni, hogy a kultúra területe a Sajó—Hernád közötti vidék ezen északi pontjáig is kiterjed-e? Egyelőre Patay Pállal együtt csak a Kustánfalvi kultúra erőteljesebb hatását tételezzük fel.

Az elmondottak alapján némi fentartással bár, de azt állapíthatjuk meg, hogy ebben a pillanatban a Kustánfalvi kultúra befolyását a temetkezési szokásokban is tükröző terület északnyugati szélső pontja Alsótelekes, délkeleti pontja pedig Nyírmártonfalva határával adható meg. Tarpa ezek szerint mélyen bent fekszik a Kustánfalvi kultúra hatásának övezetében. Valószínűleg ez a magyarázata annak is, hogy a halmos temetkezés szokása itt megfigyelhető volt.

Az elmondottak után is tisztázatlannak kell azonban tekinteni, korábbi határozottabb álláspontunk ellenére a kárpátukrajnai anyaterület és a nyír-

¹⁸ Z. Čilinská: Ein Brandgrab vom Kustanovice Typus in Michalovce. Slov. Arch. 7 (1959) 79—82, 83.

¹⁹ Patay P.: Az alsótelekesi vaskori temető. FA 13 (1961) 27—48.

²⁰ Patay P., i. m. 29—30.

²¹ J. Böhm—J. Jankovich, i. m. 74.

ségi sok rokon vonást felmutató csoport kapcsolatát. Az utóbbi tárgyi hagyatéka gazdagabb. A korongolt keramikán kívül a ló használatára utaló felszerelési tárgyak, továbbá a fegyverzethez tartozó leletek felbukkanása is jelzi ezt. E megfigyelések jelenthetik azt is, hogy itt még az Alföldi szkítakori kultúra hatása erőteljesen érvényesül. De mindkét területen: Kárpátukrajnában és a Nyírségben megvolt az azonos, vagy egymással közeli rokon etnikumú alapréteg jellegű lakosság.

A Kustánfalvi kultúra eredetének kérdésével itt nincs módunk tovább foglalkozni, de a kérdés felvetése is korainak látszik. Kitűnik ez Lengyel Irinának ezzel a tárggyal foglalkozó cikkéből is²². Hasznos megjegyzései jelzik a nehézségeket, amelyek e kérdés megoldásának még útjában állanak. Egy másik dolgozata is figyelmet érdemel, amelyben a steppei befolyás érvényesülését a kultúra keramikájában véli megtalálni.²³ Az első lépéseket jelentik ezek a cikkek is az említett kérdések megoldása felé. Elhatározó munkálatok azonban nem történhetnek addig, amíg a terület teljes Hallstatt C—D korú emlékműanyagának közlése nem történt meg.

PÁRDU CZ MIHÁLY